

■ **Osman Şahin, *Fetvâ Âdâbı***, DİB Yayınları, 2. Baskı, İzmir, 2018, 150 s.

Değerlendiren: Dr. Öğr. Üyesi Hasan ŞAHİN*

İnananlar için Kur'an ve Sünnet İslam dininin temel iki kaynağıdır. Bu iki kaynaktan herkesin doğru bir şekilde istifade edip ondan dinî hüküm çıkarması beklenemez. Diğer taraftan Kur'an ve Sünnet'i merkeze alarak oluşturulmuş klasik dinî metinleri de anlamak yine ilim ve donanım ister. Bu bağlamda Müslüman toplumlarda fetva isteyenler yaratana karşı dinî ve dünyevî sorumluluklarını yerine getirme, fetva verenler de yine yaratana karşı bir ödev mahiyetinde fetva isteyenin bu ihtiyacını cevaplama duygusu içerisinde olmuştur. Hatta birçok zaman fetva, yargılama sahasına da dizayn veren bir konuma sahiptir. Tarih boyunca bu ilişkiyi düzenleyen eserler yazıla gelmiştir. Fetva vermede takip edilecek usul, müftünün veya kadının halka karşı davranış biçiminden tutun, İslam hukukunun temel kaynaklarından istifade etmedeki metoda kadar fikhî/hukuki davranış biçimini bu fetva usulü eserlerinde bulmak mümkündür. Bu eserler, Edebü'l-müftî veya Resmü'l-müftî gibi farklı isimlerle karşımıza çıksa da muhteva olarak fetva usullerini göstermesi yönüyle ortak bir konuya sahiptir.¹ Burada tanıtımını yapmaya çalıştığımız eser de bir İslam hukuku profesörü tarafından kaleme alınmış, zikrettiğimiz bu alana ait güncel bir çalışmadır.

Şekil olarak incelendiğinde; ikinci baskısı yapılan eser, kaliteli kâğıt, şekil ve baskısıyla okuyucunun beğenisini kazanmaktadır. Kısa ve öz bir yapıya sahip olduğu hemen ilk bakışta anlaşılabilir eser konu başlıklarının seçimi, yeterli ama bilgiye boğmayan dipnotlandırması yönüyle de sadeliğini korumaktadır. Bir giriş ve iki ana bölümden oluşan eserde, fetva kavramı, fetvanın hükmü, fetva verme ehliyeti ve fetva verme adabı gibi konular ele alınmıştır.

Bu eserde, fetva adabı eserlerinin genel karakteri de olan; Kur'an ve Sünnet'ten hüküm çıkarma (istinbat) metodları değil, müçtehitlerin bu kaynakları kullanarak elde ettikleri hükümlerden istifade etme yöntemleri anlatılmaktadır.

* Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, kervankervan@gmail.com

1 Abdulaziz Bayındır, "Âdâb", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1988, c. 1, s. 334; Bkz. Salim Ögüt, "Edebü'l-Kâdi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 1994, c. 10, ss. 408-410; ayrıca bkz. Süleyman kaya, "Akifzade'nin Fetva Mecmuası Çerçevesinde Osmanlı'da Fetva Kaza İlişkisi", *Osmanlı'da Fıkıh ve Hukuk*, İstanbul: Mahya Yay., 2017, ss. 103-104.

Medya önündeki tartışmaların, usul bilgisi olmayan ekran karşısındaki birçok insanı özellikle fıkıh bilgisi açısından olumsuz etkilediği aşikârdır. Eserin ön sözünde modern iletişim araçlarının yaygınlaşması, çok fazla farklı bilgi yığına maruz kalma ve bilgiye erişimdeki hız gibi parametrelerden dolayı fetva faaliyetinin bir düzen içerisinde işlemesi bugün, eskiye oranla daha fazla bir öneme sahip olduğu belirtilir.

İçtihat kapısının kapalı olup olmadığı ile ilgili uzayan tartışmalar, içtihat faaliyetinin mahiyetini konuşmayı geri planda bırakmıştır. Bu çalışmada ise içtihat kapısının kapalı olup olmadığı ile ilgili tartışmalara girilmeden içtihat faaliyetinin iki boyutuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda fıkıh usulü içtihadı ile tahriç içtihadının iki farklı yaklaşım olduğunu vurgulayan yazar, fıkıh usulü içtihadının tahkikü'l-menat, yani önceki fakihlerin tespit etmiş oldukları illetleri yeni meselelere tatbik olduğunu, tahriç içtihadında ise mezhep imamının belirlediği kurallar esas alınıp karşılaşılan meselenin bu kural altına girip girmediği araştırılarak sonuçta varıldığını belirtir. (ss. 72-74)

Taklit yoluyla fetva vermenin imkanını da ele alan yazar, bunun belli şartlara riayet edildiği takdirde mümkün olduğundan bahseder. Mesela, taklit yoluyla fetva verecek olan müftünün mezhebin görüşlerini içeren kitabın sağlam yolla geldiğinden ve o görüşün ilgili mezhep imamına ait olduğundan emin olması gerekir. Bu da ancak kaynaklardan nasıl yararlanacağını, kaynakların üstünlük derecelerini bilmekle mümkün olacaktır. (ss. 93-94)

Bir mezhepteki farklı görüşlerden birisini tercih veya mezhepler arası tercih konularına da değinen yazar, konuları objektif bir üslupla sunmaktadır. Fakat bu konuda yazar kendi düşüncesini satır aralarında vermektedir. Mesela, “mezhep hukuku fikrinden İslam hukuku fikrine geçiş” düşüncesine kendisinin de katıldığını hissettirmektedir. (ss. 86-87)

Fetva vermedeki incelikleri sistemli bir şekilde anlatan yazar verdiği örneklerle de okuyucuya meselenin odak noktasını göstermektedir. Mesela, fetva vermede gerektiğinde cevabın sorulandan fazla bilgi içermesi gerektiğini belirterek şu olaya yer verir:

Rivayete göre Ebu Hanife bir gün, birisini talebesi Ebu Yusuf'a göndermiş ve ona, “biri boyacıya bir kumaş verse, boyacı kumaşı boyasa ama sahibi kumaşı istediği zaman, onun kendisine verildiğini inkâr etse, ancak daha sonra inkârından vazgeçerek kumaşı sahibine iade ettiğinde ücret almaya hak kazanır mı?” diye sor “Ebu Yusuf ‘evet’ de dese, ‘hayır’ da dese, cevabın yanlış olduğunu söyle” demiş. Adam Ebu Hanife'nin sorusunu, Ebu Yusuf'a yönelttiğinde, Ebu Yusuf sorudaki inceliği anlayarak “İnkârından önce boyamışsa ücreti hak eder. Çünkü sahibi için boyamıştır. İnkârından sonra boyamışsa kendisi için boyadığından ücreti hak edemez.” diye cevap vermiş.(s. 129)

Bu latife ile talebesine hala hocalığını hissettiren Ebu Hanife bir yandan da fetva adabına ait bir yaklaşım biçimine dikkat çekmektedir.

Müellif eserde yer yer bir takım tercihlerde bulunsa da, genel anlamda eserin fikir odaklı değil bilgi ağırlıklı olduğunu, bu yönüyle öğretici/didaktik bir içeriğe ve anlatıma sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak; mezhep içi fetva verme kuralları, dört mezhebin literatür bilgisi, insicamı, kaynakların değer oranı gibi hassas konuların titizlikle ele alındığı bu eserin, akıcı üslubu, anlaşılır beyanı ve sistematik konu akışı ile dili yalın ve anlaşılır olup, okuyucu odaklı bir yaklaşımla kaleme alındığını söylemek mümkündür. Başta müftü, vaiz, imam-hatip gibi din hizmetlerinde çalışanlar olmak üzere ilahiyat fakültesi öğrencileri, öğretim üyeleri ve alana ilgi duyanlar için anlaşılır ve ulaşılır bir eserdir. Konuyla ilgili daha derin bilgi edinmek isteyenler için de bir başlangıç eseri mahiyetinde okunmasının ve sonrasında eserin kaynakçasında yer alan muassal kaynaklara müracaat edilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.